

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/62429>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-21 and may be subject to change.

Echtscheiding: vaderrol voorbij ...

TINEKE FOKKEMA, PAUL DE GRAAF EN MATTHIJS KALMIJN

Bij de helft van de echtscheidingen zijn minderjarige kinderen betrokken. Het gaat om zo'n 15 duizend scheidingen per jaar. Voogdij- en omgangsregelingen houden daarna een ouderrelatie in stand. Na echtscheiding woont ruim 80 procent van de betrokken minderjarige kinderen bij de moeder en 10 procent bij de vader. Voor veel vaders betekent dat al vlak na de scheiding minder contact met hun kinderen. Wel hebben vaders sinds 1980 veel frequenter contact met hun minderjarige kinderen dan daarvoor. Op de lange termijn, als de kinderen volwassen zijn, hebben gescheiden vaders veel minder contact met hun kinderen dan getrouwde ouders en gescheiden moeders.

Jaarlijks eindigt ongeveer één procent van alle bestaande huwelijken door een echtscheiding. Dat betekent circa 30 duizend scheidingen per jaar. Bij de helft van deze echtscheidingen zijn minderjarige kinderen betrokken. Er komt bij die echtscheidingen weliswaar een eind aan de partnerrelatie, maar niet aan de ouderrelatie. De moeder blijkt daarbij echter een andere rol te vervullen dan de vader. Hoe de ouderrelatie tussen gescheiden ouders en hun kinderen in de praktijk gestalte krijgt, is onderwerp van discussie, waarbij vooral de rol van de vader centraal staat. De discussie heeft twee kanten. Enerzijds klagen veel gescheiden vaders dat zij hun kinderen te weinig zien. Zij zouden een grotere rol in het leven van de kinderen willen spelen, maar zeggen daarin te worden belemmerd. De moeder dwarsboomt een bezoeksregeling of de rechter kiest volgens hen te snel de kant van de moeder. Anderzijds zou de toewijzing van de kinderen aan de moeder een logische en rechtvaardige afspiegeling zijn van de situatie zoals die bestond ten tijde van het huwelijk. In het gezin neemt de moeder immers meestal het leeuwendeel van de zorgtaken voor haar rekening. Veel gescheiden vaders zouden bovendien weinig moeite met deze verdeling hebben, hun baan niet willen opgeven en zich relatief snel gaan richten op een nieuwe relatie. In beide standpunten wordt uitgegaan van een

foto: Marcel Minnée

beperkte en problematische rol van de vader. Of en in hoeverre dat negatieve gevolgen heeft voor de contacten tussen vaders en kinderen was tot dusverre door gebrek aan goede gegevens onbekend. Nu kunnen we echter op basis van een grootschalig onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van echtscheiding in Nederland (het in 1998 gehouden onderzoek 'Scheiding in Nederland', SIN, zie kader) meer inzicht

De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit het onderzoeksprogramma *Oorzaken en gevolgen van echtscheiding in Nederland sinds de jaren veertig* dat wordt uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Utrecht, de Katholieke Universiteit Nijmegen, de Vrije Universiteit Amsterdam, de Katholieke Universiteit Brabant en het NIDI. In het kader van dit programma zijn in het najaar van 1998 ongeveer 2.400 mensen in de leeftijd van 30 tot 75 jaar mondeling ondervraagd. Uit de bevolkingsregisters van 19 gemeenten werden steekproeven getrokken uit de volgende drie demografische groepen: (a) personen in hun eerste huwelijk; (b) gescheiden personen die niet zijn hertrouwd; en (c) gescheiden personen die wel zijn hertrouwd. De scheidingen bestrijken een vrij lange periode: 1949-1998. Voor sommigen is de scheiding dus langer geleden dan voor anderen. Dit maakt het mogelijk om zowel de korte als de lange termijn gevolgen van echtscheiding te bestuderen.

De analyse van de *korte* termijn gevolgen heeft betrekking op de scheidingen waarbij één of meer minderjarige thuiswonende kinderen waren betrokken. In totaal betreft het 977 scheidingen en 1.801 minderjarige kinderen. Aan de vaders of moeders van deze kinderen is de vraag gesteld bij wie de kinderen na de scheiding zijn gaan wonen (de voogd of verzorgende ouder). Vervolgens is gevraagd hoeveel dagdelen per maand de kinderen in het eerste jaar na de scheiding bij de niet-verzorgende ouders op bezoek kwamen en hoe vaak er per maand werd overnacht bij de niet-verzorgende ouder. Ten slotte zijn enkele vragen gesteld over hoe de vaders en moeders de situatie rondom de voogdij en bezoeksregelingen beleven. De analyse van de *lange* termijn gevolgen heeft betrekking op respondenten met één of meer kinderen die op het moment van het survey meerderjarig zijn en niet meer bij de ouders wonen. In totaal betreft het hier 803 gescheiden respondenten met 1.630 kinderen en 214 niet-gescheiden respondenten met 492 kinderen. De huidige contactfrequentie van deze volwassen kinderen met hun vader of moeder wordt eerst in verband gebracht met de scheiding en wordt vervolgens uitgesplitst naar de voogdij- en bezoeksregeling in het eerste jaar na de scheiding.

demodata

Urbanisatie is één van de meest opvallende ontwikkelingen van de vorige eeuw. In Afrika leefde in 1900 nog vijf procent van de mensen in stedelijk gebied, in 1960 was dat 20 procent en nu is dat 38 procent. De stedelijke bevolking neemt er jaarlijks met meer dan vier procent toe, de snelste groei ter wereld. Ook de bevolking van Azië bestaat voor 35 procent uit stedelingen. De stedelijke bevolking groeide daar tussen 1995 en 2000 jaarlijks met 2,6 procent, de plattelandsbevolking met 0,7 procent. In Noord-Amerika, Latijns-Amerika en Europa leeft zelfs meer dan driekwart van de mensen in een stad (UNFPA).

Tweederde van alle stedelingen woont in de Derde Wereld. Van de drie miljard stedelingen wereldwijd leven er 1,9 miljard in de ontwikkelingslanden. De komende 15 jaar zal de stedelijke bevolking in die landen toenemen tot 2,9 miljard en de komende 30 jaar tot 3,9 miljard. In de meer ontwikkelde landen neemt de stedelijke bevolking de komende 15 jaar toe van 0,9 tot 1,0 miljard. Wereldwijd hadden 411 steden eind vorig jaar een bevolking van meer dan een miljoen mensen. In 1990 waren dat er nog 326. In 2015 zullen 1,6 miljard mensen in een miljoenenstad leven, van wie 622 miljoen in een stad met meer dan vijf miljoen inwoners (UNFPA).

verschaffen in de contacten tussen gescheiden ouders en hun kinderen. Onderzocht zijn zowel korte termijn (voogdij en bezoeksregeling) als lange termijn gevolgen (contacten tussen gescheiden ouders en hun volwassen geworden kinderen).

Voogdij en bezoeksregeling

Wat gebeurt er in het eerste jaar na de scheiding? Wie wordt de verzorgende ouder van de minderjarige kinderen en hoe ziet de bezoeksregeling van de niet-verzorgende ouder eruit? Uit tabel 1 blijkt dat ruim 80 procent van de kinderen na de scheiding bij de moeder woont en ongeveer 10 procent bij de vader. Co-ouderschap, waarbij vader en moeder het ouderlijk gezag en de zorg voor hun kinderen verdelen, komt slechts in vier procent van de gevallen voor. Een klein deel van de minderjarige kinderen (drie procent) gaat na de scheiding van hun ouders zelfstandig of ergens anders (bij familieleden, in een pleeggezin of kindertehuis) wonen.

Als de vader niet de co-ouder of verzorger wordt, raakt hij de dagelijkse omgang met zijn kinderen kwijt. De tabel laat zien dat ongeveer 60 procent van de vaders hun kinderen één of meer dagdelen per week op bezoek krijgt. Zo'n 40 procent van de niet-verzorgende vaders krijgt hun kinderen dus minder dan één keer per week op bezoek. Niet minder dan 14 procent van de vaders heeft in het eerste jaar na de scheiding geen enkel contact meer met zijn kinderen terwijl 26 procent ze incidenteel op bezoek krijgt. Het aantal overnachtingen is beduidend kleiner dan het aantal bezoeken. Bij bijna de helft van de niet-verzorgende vaders blijven de kinderen nooit slapen en bij 27 procent gebeurt dat minder dan één keer per week.

Verschuiving

Bovenstaande gegevens hebben betrekking op echtscheidingen in de jaren tussen 1949 en 1998. Rond 1980 werd in steeds meer gezinnen de traditionele taakverdeling verlaten en gingen steeds meer vaders in toenemende mate een bijdrage leveren aan de opvoeding. Dat leidde er echter nog niet toe dat kinderen na de scheiding ook meer bij de vader gingen wonen. Voor en na 1980 is er wat dat betreft geen noemenswaardig verschil waar te nemen, zoals blijkt uit tabel 1. Wel is er een verschuiving zichtbaar naar meer co-ouderschap, maar ook in de meer recente periode komt deze vorm van ouderschap nog niet veel voor. De belangrijkste verschuiving blijkt een sterke groei in de frequentie waarin niet-verzorgende vaders en hun kinderen contact met elkaar hebben. Bij scheidingen van vóór 1980 kreeg 25 procent van de vaders zijn kinderen in het eerste jaar na de scheiding niet op bezoek. Bij scheidingen van na 1980 was dat gedaald tot 10 procent. Daarnaast nam het percentage frequente bezoeken (vaker dan twee keer per week) sterk toe, van 13 procent vóór 1980 naar 25 procent na 1980.

Beleving

De meeste minderjarige kinderen van gescheiden ouders wonen bij hun moeder en veel van de kinderen hebben weinig of geen contact meer met hun vader. Dat wil echter niet zeggen dat de betrokken ouders dit als een probleem ervaren. Van de vaders vindt 66 procent dat de verdeling van de kinderen over beide ouders na de scheiding eerlijk is, van de moeders is dat 63 procent (tabel 2). Vaak wordt beweerd dat vaders hun kinderen na een scheiding gemakkelijk zouden loslaten, maar van de vaders die hun kinderen nooit zien, blijken weinig tevreden met die situatie (tabel 3). Hoe vaker vaders hun kinderen zien, hoe tevredener ze zijn over de omgangsregeling. Bij gescheiden moeders ligt dat wat anders. De meeste moeders zijn weliswaar meer tevreden als er een uitgebreide omgangsregeling is, maar er zijn ook veel moeders die een beperkt contact met vader wel goed vinden.

De ouders zijn het lang niet altijd eens over de getroffen omgangsregeling. Zoals blijkt uit tabel 2 geeft zo'n 42 procent van de vaders en 46 procent van de moeders aan dat er spanningen waren over het bezoek van de kinderen aan de vader, volgens 25 procent van de vaders en 32 procent van de moeders meermalen. Bijna eenderde van de vaders zegt dat hun ex-partner wel eens bedreigd heeft om te verhinderen dat zijn kinderen hem zouden opzoeken.

Onder moeders vleugels vandaan

Ook is nagegaan hoe het is gesteld met de contacten tussen gescheiden vaders en hun kinderen op de lange termijn, als de kinderen eenmaal volwassen zijn en zelfstandig wonen. In tabel 4 wordt de frequentie van het contact van gescheiden vaders en moeders met hun meerderjarige, uitwonende kinderen vergeleken met die van niet-gescheiden vaders en moeders. Het begrip contact wordt hier ruim opgevat: inbegrepen zijn bezoeken over en weer, telefoontjes en ontmoetingen buiten de eigen woning.

De tabel laat zien dat een echtscheiding nauwelijks een nadelige invloed heeft op de frequentie van de contacten tussen moeders en hun volwassen kinderen. Gescheiden moeders hebben jaarlijks gemiddeld 73 keer contact met hun volwassen kinderen en niet-gescheiden moeders gemiddeld 80 keer. Een verdere uitsplitsing laat zien dat het contact tussen moeders en dochters in het geheel niet lijdt onder een echtscheiding, maar het contact tussen moeders en zonen wel enigszins (60 tegenover 75 contacten per jaar).

Bij vaders is er over de hele linie wel een groot en negatief echtscheidingseffect. Tussen getrouwde en gescheiden vaders bestaat een schril contrast. Vrijwel alle getrouwde vaders hadden het afgelopen jaar contact met hun volwassen kinderen en ruim 75 procent zelfs wekelijks. Ongeveer 20 procent van de gescheiden vaders daarentegen had in het afgelopen jaar geen enkel contact gehad met zijn volwassen kinderen, of het nu zoons of dochters zijn, en slechts eenderde had elke week contact. Gemiddeld hebben gescheiden vaders 36 keer per jaar contact met hun kinderen en niet-gescheiden vaders 94 keer.

Eenmaal verstoorde relaties blijken niet eenvoudig te herstellen te zijn. Hoe minder contact een vader direct na de scheiding had met zijn minderjarige kinderen, des te minder contact er ook is op latere leeftijd. Zoals blijkt uit de figuur (pag. 44) lopen vooral vaders die in de periode na de scheiding geen enkel contact hadden met hun kinderen grote kans om ze ook later niet of zeer weinig te zien. Niet minder dan 43 procent van hen heeft in het afgelopen jaar geen enkel contact met de kinderen gehad en 20 procent slechts enkele keren. Dat betekent dat slechts in 33 procent van de gevallen het contact in de tussentijd is hersteld. Vaders die na de scheiding de zorg voor de kinderen op zich namen of deze deelden met hun ex-partner (co-ouderschap), hebben later het meest frequent contact met hun meerderjarige, uitwonende kinderen: 57 procent ziet ze wekelijks en 26 procent maandelijks. Dat is echter minder frequent dan bij getrouwde vaders in een eerste huwelijk. Mogelijk liften vaders in een huwelijk, mee met de contacten die hun partners met de kinderen onderhouden.

Tot slot

Wanneer vaders na een scheiding niet nauw bij het leven van hun minderjarige kinderen betrokken blijven, lopen ze grote kans om later het contact met hun kinderen permanent te verliezen. Een goede omgangsregeling of een co-ouderschap kunnen dat mede voorkomen. Beslissingen rond de voogdij- en omgangsregeling worden echter genomen in de hectische periode rond de scheiding. Mannen zijn op dat moment nogal eens geneigd om afstand te doen van hun rechten of om genoeg te nemen met een zeer beperkte omgangsregeling. En eenmaal buitenspel of aan de zijlijn gezet, is het niet eenvoudig om dat weer te veranderen. Verder vereist regelmatige omgang met de kinderen onder meer dat vaders redelijk kunnen opschieten met de ex, dat de ouders samen dui-

Tabel 1. Voogdij en bezoeksregelingen van minderjarige kinderen na de scheiding (%)

	Periode scheiding		
	< 1980	≥ 1980	Totaal
<i>Woonsituatie van minderjarige kinderen na de scheiding:</i>			
moeder	82,1	82,0	82,0
vader	10,9	11,2	11,1
co-ouder	0,6	4,7	3,6
zelfstandig	1,1	1,0	1,0
anders	5,3	1,1	2,3
<i>Aantal dagdelen per week dat vader zijn minderjarige kinderen op bezoek krijgt in het eerste jaar na de scheiding:</i>			
nooit	25,0	10,2	13,7
< 1 x per week	31,0	24,7	26,2
1-2 x per week	31,0	40,5	38,2
vaker	13,0	24,7	21,9
<i>Aantal keren per week dat minderjarige kinderen bij vader blijven slapen in het eerste jaar na de scheiding:</i>			
nooit	61,3	39,7	44,9
< 1 x per week	21,0	28,5	26,7
1-2 x per week	15,5	26,0	23,5
vaker	2,2	5,9	4,9

Tabel 2. Beleving van vaders en moeders over het verblijf en bezoek van de minderjarige kinderen na de scheiding (%)

	Volgens vader	Volgens moeder
<i>Gevoel dat kinderen eerlijk zijn verdeeld:</i>		
eerlijk	66,1	63,3
in voordeel van respondent	4,8	21,0
in voordeel ex-partner	29,1	15,7
<i>Tevredenheid over bezoekfrequentie aan vader:</i>		
(veel) te weinig	37,8	25,4
goed	61,2	66,3
(veel) te veel	1,1	8,3
<i>Spanningen tussen ex-partners over bezoek:</i>		
vrijwel nooit	57,7	53,6
soms	24,1	23,1
vaak	18,2	23,3
<i>Conflicten gehad rond verblijf en contact kinderen:</i>		
nooit of een enkele keer	75,5	68,1
meerdere keren	24,5	31,8
<i>Ex-partner bedreigd bezoek van de kinderen te belemmeren:</i>		
nooit gebeurd	67,5	83,7
wel gebeurd	32,6	16,3

Tabel 3. Beleving van vaders en moeders over het bezoek van de minderjarige kinderen aan de vader in relatie tot de feitelijke bezoekfrequentie (%)

	Vaders beoordeling van het bezoek (rijpercentages)				
	veel te weinig	w weinig	goed	te veel	veel te veel
<i>Dagdelen bezoek aan de vader:</i>					
nooit	83,3	11,1	5,6	0,0	0,0
< 1 per week	26,3	25,0	47,5	1,3	0,0
1-2 per week	8,0	19,7	70,8	0,7	0,7
vaker	9,3	14,0	78,7	0,0	0,0
<i>Moeders beoordeling van het bezoek (rijpercentages)</i>					
	veel te weinig	w weinig	goed	te veel	veel te veel
<i>Dagdelen bezoek aan de vader:</i>					
nooit	37,0	13,0	45,7	2,2	2,2
< 1 per week	11,6	20,5	58,0	7,1	2,7
1-2 per week	5,6	14,1	69,7	7,7	2,8
vaker	5,8	4,3	85,5	2,9	1,4

Tabel 4. Jaarlijkse contactfrequentie van eerst-gehuwde en gescheiden vaders en moeders met hun meerderjarige, uitwonende zonen en dochters (%)

	Vaders in eerste huwelijk			Gescheiden vaders		
	zonen	dochters	totaal	zonen	dochters	totaal
nooit	0,0	0,8	0,4	19,2	18,6	18,9
enkele keren per jaar	2,1	1,6	1,9	14,5	12,6	13,6
maandelijks	22,9	18,2	20,5	32,5	38,2	35,4
wekelijks	75,0	79,4	77,3	33,7	30,6	32,1
<i>Gemiddeld aantal contacten per jaar</i>	<i>87</i>	<i>100</i>	<i>94</i>	<i>39</i>	<i>34</i>	<i>36</i>

	Moeders in eerste huwelijk			Gescheiden moeders		
	zonen	dochters	totaal	zonen	dochters	totaal
nooit	3,0	0,5	1,6	6,7	6,3	6,5
enkele keren per jaar	2,9	3,7	3,3	10,1	4,8	7,4
maandelijks	26,1	17,4	21,3	27,5	13,6	20,4
wekelijks	68,0	78,3	73,7	55,7	75,3	65,7
<i>Gemiddeld aantal contacten per jaar</i>	<i>75</i>	<i>85</i>	<i>80</i>	<i>60</i>	<i>86</i>	<i>73</i>

delijke afspraken kunnen maken én nakomen, en dat ze redelijk dicht bij elkaar wonen. Verder speelt een flexibele houding van de kinderen een rol en zijn zorgkwaliteiten en een minder drukke arbeidsagenda van belang.

Toch mag met enig optimisme naar de nabije toekomst worden gekeken. De rol van gehuwde mannen is immers aan het veranderen. Steeds meer vaders nemen tijdens het huwelijk in toenemende mate de zorg en opvoeding van de kinderen op zich, met als gevolg dat een groeiend aantal vaders de relatie met hun kinderen na een scheiding voortzet. Dat sinds 1998 door een wetwijziging het ouderlijk gezag na de scheiding in principe blijft voortbestaan, is hierbij een steuntje in de rug.

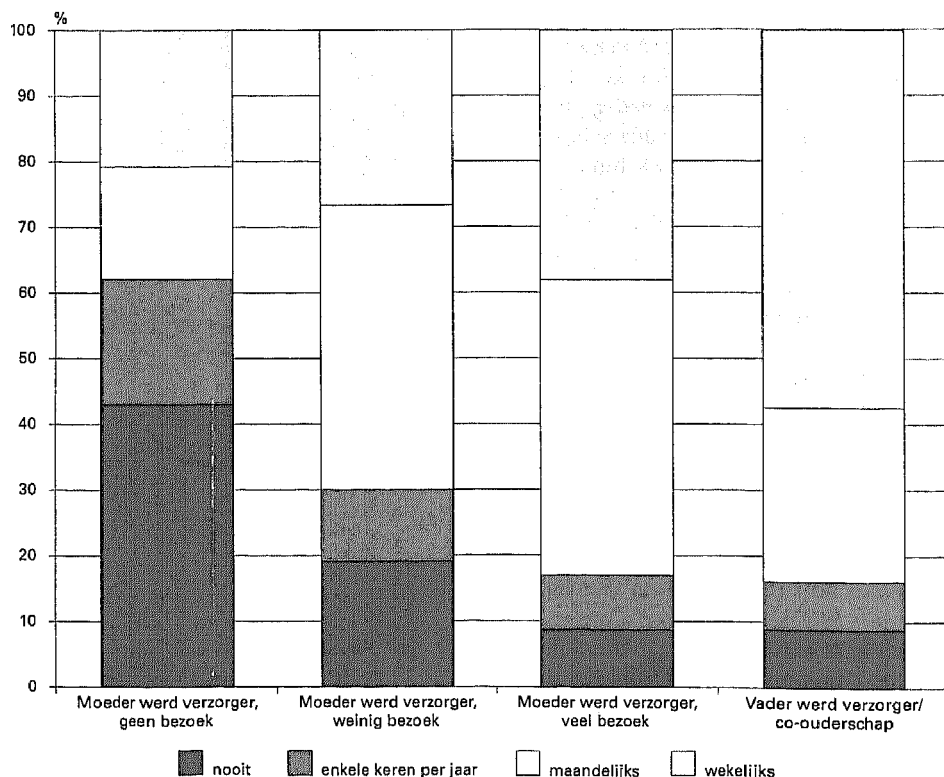
Behoud van een nauwe band tussen de gescheiden vader en zijn kinderen is waarschijnlijk in het belang van alle betrokken partijen: vader, moeder en kind. Veel gescheiden vaders beleven het als bijzonder negatief om hun kinderen uit het oog te verliezen. De afwezigheid van de vader kan verder een negatieve invloed hebben op de schoolloopbaan en het relatieleven van de kinderen en op langere termijn leiden tot sociaal-emotionele problemen. Voor de moeders ten slotte is het een hele opgave om alleen de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van de kinderen te dragen. De nabijheid van de vader kan ook een positieve invloed hebben op de arbeidsmarktaandeelname van alleenstaande moeders. Na een scheiding gaat het inkomen van de vrouw er vaak sterk op achteruit, vooral omdat de zorgtaken haar ervan weerhouden zich te richten op betaalde arbeid. Wanneer de vader na een scheiding in de buurt blijft en nauw betrokken is bij het leven van zijn kinderen, heeft zijn ex-partner meer mogelijkheden om zich buiten het gezin te ontplooiën.

BRONNEN:

- Kalmijn, M. en P.M. de Graaf (2000), Gescheiden vaders en hun kinderen: een empirische analyse van voogdij en bezoekfrequentie. *Bevolking en Gezins*, 29(2), pp. 59-83.
- Fokkema, T. en P.M. de Graaf, *The contacts of divorced men and women with their adult children*. Paper gepresenteerd tijdens de Marktdag Sociologie, 18 mei 2001, Antwerpen.

Dr. C.M. Fokkema, NIDI, Dr. P.M. de Graaf, KUN en Prof. dr. M. Kalmijn, KUB

Jaarlijkse contactfrequentie van gescheiden vaders met hun meerderjarige, uitwonende kinderen naar voogdij en bezoekfrequentie (%)

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een onafhankelijk wetenschappelijk inst dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos is een uitgave van de Stichting Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), directeur dr. Evert van Imhoff.

Redactie Harry Bronsma, eindredacteur
dr. Kåre Hankens
Ir. Hans van Solinge
dr. Ernst Spaan

Adres NIDI/DEMOS
Postbus 11650
2802 AR te-Gravenhage

Teléfono (370) 355 52 00
E-mail demos@nidi.nl
Internet http://www.nidi.nl/public/demos/
Aboonsmenten gratis

Beeschriftwarp Hamdus Louwé
Druk Drukkerij Repco, Voorburg